

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

НАГАЧЕВСЬКА ЗІНОВІЯ ІВАНІВНА

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬНОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ
(1869-1939 р.р.)

13.00.01 - теорія та історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Прикарпатському університеті ім.В.Стефаника

Науковий керівник - доктор педагогічних наук професор
Артемова Любов Вікторівна

Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук професор
Майборода Василь Каленикович,

кандидат педагогічних наук доцент
Ступарик Богдан Михайлович

Провідна установа - Бердянський державний педагогічний
інститут ім. П.Д.Осипенка

Захист відбудеться 28 червня 1995 р. о 15.00 год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради К.068.18.15. у
Київському університеті імені Тараса Шевченка /252001,
м.Київ, вул.Володимирська, 60/.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського
університету імені Тараса Шевченка.

Автореферат розісланий 26 травня 1995 р.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Учений секретар
спеціалізованої ради

Плахотник

Плахотник О.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена об'єктивними потребами відродження та розбудови національної системи освіти, в якій суспільне дошкільне виховання посідає чільне місце.

В умовах теперішніх соціально-економічних перетворень успадкована система суспільного дошкільця зазнала істотних змін. З різних причин об'єктивного характеру зменшилася загальна кількість дитячих садків. У значній їх частині знизилась ефективність виховної роботи. Потребують оновлення зміст, форми і методи підготовки педагогічних кадрів дошкільних закладів.

Проте виховання дітей дошкільного віку і надалі залишається важливою сферою суспільного життя. Закон України "Про освіту", Державна національна програма "Освіта"/Україна XXI століття /, Концепція дошкільного виховання в Україні чітко визначили мету, стратегічні завдання, пріоритетні напрями та шляхи реформування дошкільних інституцій відповідно до сучасних тенденцій економічного і духовного розвитку країни. Головний орієнтир оновлення змісту їх роботи - максимальне врахування етнічних і регіональних особливостей та широке використання "... народної педагогіки, національної культури, сучасних досягнень науки, надбань світового педагогічного досвіду"¹.

Одним із найбільш надійних джерел формування теоретико-методологічних засад національної системи дошкільного виховання є результати історико-педагогічного аналізу її виникнення та розвитку. Особливий науковий інтерес викликає вивчення процесу становлення дошкільних закладів у Східній Галичині, де вперше на західноукраїнських землях зародилася, визріла і частково стала реальністю ідея національних інституцій суспільної опіки, початкового виховання й елементарного навчання дітей, були розроблені теоретико-методичні та організаційні основи їх функціонування, запроваджені своїрідні форми підготовки дошкільних працівників.

---

1) Державна національна програма "Освіта". Україна XXI століття. - К., 1994. - С. 18.

Аналіз сучасної педагогічної літератури засвідчує, що в останні роки проблеми відродження та розвитку національного дошкільного виховання, оновлення змісту діяльності дитячих садків привертать увагу багатьох вітчизняних учених. Зокрема, вагомий внесок у розробку концептуальних положень розбудови дошкільця в умовах національно-культурного відродження Української держави здійснили Л.Артемова, А.Вогуш, С.Проскура, М.Стельмахович та ін.

Разом з тим історичні аспекти українського суспільного дошкільного виховання не знайшли належного відображення в педагогічній літературі. Ми не виявили спеціальних досліджень, які б висвітлювали досвід розбудови інституцій опіки, початкового виховання та навчання дітей дошкільного віку в Галичині до 1939 р. Окремі сторінки цього процесу розкривають Н.Лисенко, К.Усменцева. Дещо повніше вони відображені в працях і спогадах колишніх пропагандистів та організаторів галицького дошкільця - представників української діаспори - Д.Всячук, М.Кобринської, І.Пеленської. Частково торкаються цієї проблеми дослідники М.Баб"як, К.Кріль, О.Рибак, а також зарубіжні автори - М.Богачевська-Хом"як, Л.Бурачинська, І.Книш, В.Остап"як, аналізуючи літературну спадщину і громадсько-культурну діяльність Н.Кобринської, К.Малицької, І.Влажкєвич, які стояли біля витоків теорії та практики суспільного дошкільного виховання і спричинилися до їх розвитку.

Історико-педагогічні довідження Л.Балка, М.Дідуха, А.Кондратюка, С.Лаби, В.Мітюрова, В.Ступарика та ін. дають уявлення про специфіку діяльності в умовах відсутності власної державності однієї з наймасовіших форм суспільного виховання - західноукраїнської школи. Предметом спеціальних досліджень О.Машталера, В.Савинця, В.Смаля, Г.Паперної стали педагогічні погляди О.Духновича та І.Франка, які мали великий вплив на розвиток педагогічної думки в Галичині. Деякі теоретичні положення, що мають відношення до теми дисертації, знаходимо в працях С.Абрамсон, Г.Іваненко, І.Улюкаєвої. Вони розкривають особливості процесу становлення суспільного дошкільного виховання в Наддніпрянській Україні.

Актуальність проблеми, відсутність її цілісного історич-

ко-педагогічного аналізу, потреби практики зумовили вибір теми дисертації: "Становлення і розвиток українського суспільного дошкільного виховання в Східній Галичині/1869-1939 р.р./".

Хронологічно дослідження охоплює останню третину XIX-перші чотири десятиріччя ХХ століття. За вихідний рубіж узятий кінець 60-х р.р. минулого століття - період конституційних змін і пов'язаних з ними реформ освіти й виховання в Австро-Угорській імперії, які започаткували розвиток офіційної системи суспільного дошкільного виховання в Галичині, час піднесення та організаційного зміцнення політичної активності на західноукраїнських землях. Верхня межа дослідження збігається з анексією в 1939 р. Польщі та західноукраїнських земель і ліквідацією всіх національних громадських об'єднань краю.

Об'єкт дослідження - процес становлення і розвитку теорії та практики українського суспільного дошкільного виховання в Східній Галичині.

Предметом дослідження є зміст діяльності державних органів, національних культурно-освітніх і педагогічних товариств, прогресивних діячів минулого в царині виховання дітей дошкільного віку.

Суть проблеми становить суперечність між об'єктивною потребою у використанні позитивних надбань розбудови українського дошкільця в Східній Галичині та недостатнім рівнем їх вивчення в сучасній історико-педагогічній науці.

Мета дослідження полягає у відтворенні історії виникнення та утвердження українських дошкільних закладів, виявленні прогресивних тенденцій у розвитку теорії та практики виховання дітей дошкільного віку, осмисленні можливостей їх використання в нинішніх умовах.

Робочою гіпотезою дослідження є припущення, що ґрунтовний ретроспективний аналіз теоретико-методичних засад і практики діяльності українських дошкільних закладів Східної Галичини, врахування позитивного досвіду вирішення проблем виховання дітей дошкільного віку у важких для регіону умовах допоможе в реформуванні сучасної системи суспільного дошкільця згідно з потребами сьогодення та новими пріоритетами освіти й виховання.

Відповідно до мети та робочої гіпотези ми ставили й вирішували такі завдання:

-проаналізувати передумови та особливості виникнення й етапи розвитку дошкільних закладів на українських землях Галичини в умовах Австро-Угорської імперії;

-дослідити специфіку еволюції теорії та практики суспільного дошкільного виховання в краї в умовах поверсальської Польщі;

-розкрити теоретико-методичні та організаційні засади виховного процесу в різних типах дошкільних закладів;

-здійснити аналіз змісту та форм підготовки педагогічних кадрів для інституцій дошкільного виховання.

Методологічну основу дослідження становлять загальні положення теорії пізнання та філософії гуманізму, відповідно до яких людина є найвищою цінністю суспільства, а життя народу - джерелом його культурної самобутності. У процесі дослідження ми також керувалися методологічними положеннями, що містяться в Законі України "Про освіту", Державній національній програмі "Освіта"/Україна XXI століття/, Концепції дошкільного виховання в Україні та в наукових працях теоретико-методологічного змісту, присвячених проблемам виховання дітей дошкільного віку.

У процесі розв'язання поставлених завдань ми використовували такі методи: хронологічний; діахронний /метод періодизації/; аналізу, синтезу, теоретичного узагальнення та порівняння історичних фактів, подій, педагогічних явищ; систематизації та класифікації архівних джерел, довідково-інформаційних матеріалів і літератури; вивчення педагогічних систем, прогресивних ідей у галузі виховання дітей дошкільного віку, підручників, планів роботи дошкільних закладів, програм підготовки кадрів для українських дошкіль.

Джерела дослідження: фонди Центрального Державного історичного архіву України в м. Львові, Державних архівів Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської областей, історико-педагогічна література та періодичні видання доби, що знаходяться у відділах Наукової Бібліотеки ім. В. Стефаника АН України, бібліотеках товариств "Просвіта", "Союз Українок", обласної педагогічної бібліотеки у Львові, документи й матеріали краєзнавчих музеїв міст Івано-Франківська, Стрия, Тер-

нополя, музею Н.Кобринської в Волехові. У міру можливості автором була використана література, видана в діаспорі.

Неоцінним джерелом інформації стали історичні праці О.Барвінського, М.Грушевського, Д.Дорошенка, О.Ефименко, С.Ефремова, І.Крип'якевича, К.Левницького, О.Полонської-Василенко, М.Семчишина, О.Субтельного, які послужили ключем до розуміння суті тогочасної епохи та її основних протиріч, сприяли виявленню передумов формування українського дошкільця, здійсненню умовної періодизації його розвитку.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження:

- відтворено відносно повну історію становлення та розвитку українського суспільного дошкільця як складової частини національної системи освіти й виховання Східної Галичини;

- на основі узагальнення матеріалів дослідження визначено періоди еволюції суспільного дошкільного виховання в нерозривній єдності з громадським культурно-освітнім поступом на західноукраїнських землях;

- розкрито основні тенденції генезису теорії та практики дошкільного виховання від часу зародження ідеї інституцій опіки маленьких дітей до перетворення дошкільних закладів у важливий чинник національно-культурного життя регіону;

- у науковий обіг введено значну кількість документів і фактів, які раніше не використовувалися вітчизняною педагогічною наукою.

Результати роботи сприятимуть подоланню штучно створених "білих плям" в історії української педагогічної думки, відкриють можливості для поглибленого вивчення актуальних проблем національного дошкільного виховання та прогресивної культурної спадщини минулого, яка до недавнього часу була недоступною для дослідників.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що в ньому розкриті сутність і методи цілеспрямованої українізації виховного процесу в різних типах дошкільних закладів, організаційно-методичні аспекти підготовки працівників для їх потреб; узагальнено і запропоновано сучасному дошкільцю кращий досвід забезпечення етнізації дітей, позитивні елементи методики навчання кадрів дошкільних інституцій. Запропоновані висновки та рекомендації сприятимуть практичній реалізації Концепції дошкільного виховання в Україні, можуть бути

викристані у викладацькій, пропагандистській і лекторській роботі, організації підготовки та післядипломної освіти вихователів дошкільних закладів.

Вірогідність положень і висновків дослідження забезпечується науковим підходом автора до аналізу педагогічних явищ і фактів, спором на принципи історизму й об'єктивності, використанням документальних даних, значного обсягу теоретичного, довідково-інформаційного матеріалу, застосуванням комплексу методів, адекватних меті та завданням роботи.

На захист вносяться:

- положення та висновки про об'єктивну зумовленість за-
родження ідеї українських дошкільних закладів і створення
неофіційної системи суспільного дошкільного виховання в
Східній Галичині;

- визначення, наукове обґрунтування і характеристика
періодів розвитку українського суспільного дошкільця;

- результати й оцінка вкладу у розвиток теорії та прак-
тики суспільного дошкільного виховання в краї національних
культурно-освітніх об'єднань, окремих громадських діячів і
педагогів доби;

- генезис мети, завдань і змісту роботи дошкільних за-
кладів та особливостей підготовки кадрів для них на різних
етапах функціонування.

Апробація основних положень і висновків дисертації.

Результати дослідження доповідалися й обговорювалися на засі-
даннях кафедри педагогіки і психології Прикарпатського уні-
верситету ім.В.Стефаника, використовувалися у процесі читан-
ня лекцій в Івано-Франківському обласному інституті після-
дипломної освіти педагогічних працівників, у виступах на
міжнародній та республіканських міжвузівських науково-прак-
тичних конференціях в Івано-Франківську /1993 р./, Одесі
/1991 р./, Тернополі/1991р.,1994р./, а також викладені в пу-
блікаціях автора.

СТРУКТУРА ТА ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків, списку літератури і дев'яти додатків.

Зміст вступу розкритий вище.

У першому розділі "Виникнення та розвиток українських дошкільних закладів у Східній Галичині в період австро-угорської державності" висвітлені витoki, головні передумови й особливості виарівання та реалізації ідеї установ суспільної опіки, початкового виховання і підготовки дітей до навчання в школі, виявлені найістотніші чинники, що впливали на зміну ставлення до нетрадиційної форми виховання маленьких українців, проаналізовані специфіка діяльності та педагогічне підгрунття перших дошкільних інституцій.

Основою зародження думки про потребу дошкільних закладів у Східній Галичині послужили австрійські конституційні та освітні реформи 1848 і 1859-1872 р.р., діяльність державних органів шкільництва, спрямована на поширення в усіх регіонах імперії західноєвропейської практики роботи з маленькими дітьми і створення офіційної системи суспільного дошкільного виховання. Реальним джерелом розповсюдження ідеї інституцій дошкільного виховання в краї стали демократичні процеси в галицькому суспільстві, що супроводжувалися організацією і розвитком культурно-освітнього та жіночого емансипаційного руху як важливих складових частин національно-визвольного поступу на західноукраїнських землях.

Дошкільні заклади постали з об'єктивних соціально-економічних /формування капіталістичних відносин, зuboжіння галицького села, зростання найманої жіночої праці/, політичних /розширення спроб денационалізації підростаючого покоління з боку польської шляхти, що поступово завойовувала провідні позиції в усіх сферах державного й освітнього життя Галичини"/ та культурно-освітніх потреб /майже поголовна неписьменність корінного населення, необхідність підготовки дітей до навчання в рідній школі/.

Значне місце в розділі посідають аналіз і оцінка діяльності в царині суспільного дошкільного виховання Н.Кобринської, яка однією з перших зрозуміла роль і значення інститу-

ція суспільної опіки та виховання української дитини не тільки для жіночої, але й для загальнонаціональної справи. У 1891 р. вона оприлюднила ідею українських дошкільних закладів - "охоронок" /"захоронок"/ та "фребелівських огородців" /фребелівських дитячих садків/ - і розгорнула боротьбу за її утвердження. Найбільш концентрований вираз раціональної спроби Н.Кобринської та її однодумців щодо поширення в краї думки про потребу установ дошкільного виховання, окреслення організаційно-правових та педагогічних засад їх діяльності знайшли в підготовлених нею проекті "Статуту товариства "Охоронка" /1893 р./, позитивно оціненого І.Франком і М.Павликом, та у "Відозві до руського жіноцтва в справі охоронок" /1896 р./.

Уперше в сучасній педагогічній науці простежується роль у розбудові українського дошкільля прихильників суспільного виховання маленьких дітей - організаторів і активних учасників прогресивних жіночих об'єднань краю - М.Білецької, М.Грушевської, М.Наконечної, Г.Щухевич, а також львівського дошкільного товариства та головного відділу і філії Руського Товариства педагогічного /з 1912 р. - Українського Товариства Педагогічного /. Проаналізовано внесок у заснування та розширення мережі установ опіки, початкового виховання й елементарного навчання дошкільнят галицького духовенства, зусиллями якого були відкриті перші дошкільні заклади сезонного характеру для дітей селян.

У розділі розкриті педагогічні основи функціонування українських дошкіль. З'ясовано, що вони формувалися під впливом західноєвропейської теорії та практики суспільного виховання, представлені головним чином спадщиною Ф.Фребеля, та надбань національного досвіду сімейного виховування найменших, які базувалися на принципах етнопедагогіки, моральних засадах християнства. Важливим теоретико-методичним фундаментом дошкільних закладів стали освітньо-виховні погляди і педагогічно-культурна діяльність М.Грушевського, І.Франка, Н.Кобринської, К.Малицької, Г.Врецьони, О.Партицького, І.Негребецького, І.Петришина та інших громадських діячів доби.

Уже на початковому етапі становлення чітко визначилися мета і завдання українських дошкільних інституцій, які наці-

лювалися на забезпечення фізичного й розумового розвитку дитини, формування християнської етики й моралі, "любви й прив'язаня до всього рідного..."¹, виховання "в українськiм дусi ... при помочи відповідних забав та занять"².

Для нинішньої практики дошкільної діяльності особливим цінним є трактування мети початкового виховання, дане у важкий для краю час К.Малицькою: не дати посидитися зневірі в дитячих душах, "розбуджувати і піддержувати ... відвагу до жита і любов жита, розпалювати віру в непереможне добро і перемогу правди, щоб і серед непроглядної темряви не затратили віри в ясного ранка лучі"³.

Узагальнення результатів аналізу процесу зародження, вивірення та втілення в життя ідеї дошкільних закладів дало змогу здійснити умовну періодизацію розвитку національного суспільного дошкільного виховання на основі його місця і ролі в загальнокультурному процесі Східної Галичини останньої третини ХІХ - початку ХХ століття.

Перший період /1869-1890/, що хронологічно збігається із зростанням політичної активності в усіх сферах суспільного життя регіону і ним обумовлюється, характеризується інтенсивним формуванням передумов виникнення українських дошкільних інституцій, започаткованих революцією 1848-1849 р.р. у Австрії. На цьому етапі розгортає свою діяльність Товариство "Просвіта", постає Наукове Товариство імені Тараса Шевченка, створюється перша організована форма громадсько-педагогічного руху - Руське Товариство педагогічне.

У 70-80-х р.р. утверджуються організаційно-правові засади офіційної системи суспільного дошкільного виховання, які знайшли своє відображення в державних актах: законі від 14 травня 1869 р. про устрій шкільництва, розпорядженнях Міністерства освіти і релігійних віросповідань Австро-Угорщини від 22 черня 1872 р. про заснування на всіх етнічних територіях Габсбурзької монархії різних типів дошкільних закладів /захонок, фребелівських дитячих садків, ясел/ та

1) До організаційної праці//Мета.-1908.-1 травня

2) Статут Товариства "Українська Захопонка".-Львів,1916.-С.3.

3) Лебедова В.Сум сучасної хвилі і його відгомін в дитячому світі//Промінь.-1904.-Ч.6.-С.41.

вищого органу керівництва освітньо-виховними справами в Галичині - крайової шкільної Ради - від 25 лютого 1871 р. про відкриття учительських семінарій і підготовку на їх базі педагогічних працівників для потреб дошкільних інститутцій.

У цей період спостерігається зростання уваги до проблем виховання маленьких дітей в українських родинах, які найкраще зберегли національні виховні традиції, незважаючи на багаторічні спроби їх викорінення. Освітньо-виховні ідеї, викладені галицькими культурно-освітніми діячами в окремих працях та публікаціях на сторінках провідних видань 70-80-х р.р. /"Правда", "Дім і Школа", "Газета Шкільна", "Шкільна Часопись"/ в основному віддаєркалювали усталені позиції галицької громадськості стосовно мети, завдань і способів виховання дітей дошкільного віку: воно повинно здійснюватися в сім'ї, під керівництвом матері; опиратися на принципи гуманізму та народності, природовідповідності й культуровідповідності; "повний національний характер і всі національні добра плекати"¹.

У дослідженні показана неготовність українців Східної Галичини до сприйняття та реалізації в цей період ідеї суспільного виховання маленьких дітей, що зумовлювалось економічною неспроможністю галицького суспільства, відносною слабкістю національного культурно-освітнього руху, засидям у державних освітніх органах краю шовіністично настроєних польських чиновників.

Другий період /1891-1900/ позначений розгортанням жіночого руху, який впродовж півстоліття відігравав важливу роль у пробудженні національної самосвідомості західних українців. Він розвивався під впливом загальнодемократичних процесів у суспільстві, діяльності Н.Кобринської та організованих завдяки її подвижницькій праці жіночих товариств у Львові, Станіславі, Тернополі, Стрию, Коломі, Городенці. Поруч із проблемами освіти жіноцтва, залучення його до участі у громадській роботі, в центрі уваги освічених галичанок опиняються питання організації інститутцій суспільної опіки та початко-

1) Врецьона Р. Новомодні основи виховання//Шкільна Часопись.- 1886.-Ч.22.-С.169.

вого виховання дошкільнят, вперше підняті на жіночому віці в Стрию 1891 р. Вони розглядаються як засіб поліпшення важкого економічного становища жінки-варішниця та оберігання дитини від негативних фізичних і моральних впливів, намагання денационалізації. Зусиллями членів Руського Товариства педагогічного поширюється думка про перетворення дошкільних закладів у важливі чинники розбудови українського народного шкільництва.

Детально обгрунтовані об'єктивні потреби тогочасного суспільства в установах дошкільного виховання. Вони були зумовлені характером соціально-економічних, політичних і культурно-освітніх проблем регіону і виявилися в поступовій втраті українською матір'ю статусу основного опікуна й вихователя через зайнятість її роботою та неспроможності у зв'язку з низьким освітнім рівнем забезпечити підготовку дитини до навчання в школі, а також у розгортанні активної роботи над організацією в краї польських дошкільних закладів. Якщо у 1889 р. в усій Галичині функціонувало 25 заборонки і 17 ребелівських дитячих садків, то вже 1892 р. - 61, причому їх зростання відбулося в основному за рахунок поширення в українських містах і селах.

Паралельно з утвердженням ідеї українських інституцій опіки, виховання й елементарного навчання дітей наприкінці XIX століття розгортається робота над створенням громадського центру для заснування та утримання дитячих закладів - першого на західноукраїнських землях дошкільного товариства, яке в 1900 р. під назвою "Руська охоронка"/з 1916 р. - "Українська Заборонка"/ було зареєстроване у Львові органами державної влади.

Третій період /1901-1918/ характеризується високим рівнем розвитку національно-визвольного руху, переважанням освітніх проблем над усіма іншими національними справами. Виникнення на початку XX століття українських світських дошкільних закладів, які реалізували систематичну виховну програму, створення реальних основ для формування теоретико-методичних та організаційних засад їх функціонування розглядаються як закономірний результат цього процесу.

За точку відліку даного періоду ваяті перші загальні збори товариства "Руська охоронка", скликані в лютому 1901р.

у Львові. Вони підсумували десятирічний період боротьби за реалізацію ухвал стрийського жіночого віча про потребу українських дошкільних закладів та об'єднань для їх організації й утримання і виробили програму розбудови національного дошкільця, схвально зустрінуту прогресивною громадськістю краю.

Активна робота членів Львівського дошкільного товариства над відкриттям постійнодіючих світських заходок напередодні першої світової війни зумовила зростання уваги до цієї проблеми провідних громадсько-культурних, педагогічних, господарських та релігійних організацій Східної Галичини - "Клубу русинок", "Кружка українських дівчат", "Жіночої громади", товариства "Дністер", філій Українського Товариства Педагогічного, читалень "Просвіти", об'єднань черниць греко-католицького обряду тощо. Зміст їх зусиль у цьому напрямі розкривають прийняті ними статuti, численні відозви до галичан, повідомлення на сторінках українських часописів "Діло", "Учитель", "Мета" та ін.

Світова війна 1914-1918 р.р. припинила діяльність більшості національних громадських організацій. Згорнули роботу школи, бурси, семінарії. Перестали виходити суспільно-політичні та педагогічні видання. Проте розвиток українського дошкільця навіть у важких умовах військового лихоліття не припинявся. Як свідчать архівні джерела та довідково-інформаційні матеріали, кількість заснованих і утримуваних "Українською Захоронкою" дошкільних закладів у цей період подвоїлась. Значно розширилася мережа інституцій опіки й виховання, організованих релігійними об'єднаннями. Найвідмітнішою їх рисою стало спільне утримання дітей з малозабезпечених сімей та сиріт, часто не тільки дошкільного, але й шкільного віку.

Здійснений аналіз дав змогу встановити, що впродовж першого-третього періодів розвитку дошкільні заклади не стали складовою частиною неофіційної системи національного шкільництва, що поступово утверджувалася на західноукраїнських землях.

У другому розділі "Розвиток теорії та практики суспільного дошкільного виховання в умовах поверсальської Польщі" простежено генезис українського дошкільця в нових для краю

обставинах. Як головні стимули до його розбудови ми виділяємо:

- розпад Австро-Угорської монархії та проголошення державності у формі ЗУНР, а згодом її об'єднання в Українською Народною Республікою, що послужило джерелом розвитку всіх аспектів національно-культурного життя на західноукраїнських землях;

- вплив на формування теорії та практики суспільного дошкільного виховання краю організаторів національної шкільної, дошкільної та позашкільної праці в Україні-С.Русової, С.Сірополка, А.Животка;

- посилення дискримінації українських освітньо-виховних закладів з боку державних структур та органів шкільництва новоутвореної польської держави, яка знайшла своє закріплення в законі про мову навчання 1924 р., реформі освіти й виховання в Польщі 1932 р., численних урядових розпорядженнях та директивах місцевої адміністрації;

- консолідація зусиль педагогічних, культурно-освітніх, господарських і релігійних об'єднань у розбудові національної школи та її підгрунта - дошкільних інституцій.

У розвитку суспільного дошкільного виховання краю в 1919 -1939 р.р. чітко проглядаються два етапи, що виступають логічним продовженням його попередньої еволюції. Вони становлять четвертий і п'ятий періоди цього процесу.

Найхарактернішими ознаками четвертого періоду /1919-1931/ стали остаточне визначення провідних культурно-освітніх організацій Західної України - Українського Педагогічного Товариства /з 1926 р. - УПТ "Рідна Школа"/, "Просвіти", "Союзу Українок", Крайового Товариства охорони дітей і опіки над молоддю - у ставленні до закладів дошкільного виховання; активна пропагандистсько-роз'яснювальна робота, спрямована на утвердження їх місця і ролі в загальнопедагогічному національному поступі; пошуки основних шляхів розширення мережі, зміцнення матеріальної бази закордонок і дитячих садків.

У рамках періоду чільне місце відводиться аналізу особливостей розвитку теорії та практики дошкільного виховання в умовах короткотривалої власної державності та в перші роки окупації Східної Галичини Польщею, що є першою спробою подібної характеристики у вітчизняній педагогічній науці, а

також внеску в становлення національної системи дошкільного виховання К.Малицької, І.Влажкевич, Н.Селезінки, О.Кисілевської та інших громадських і культурно-освітніх діячів 20-х р.р.

Як важливі віхи цього періоду визначаються передача в 1923/1924 н.р. українських заходок у підпорядкування Українського Педагогічного Товариства, урочище відзначення в 1927 р. двадцятип'ятиріччя заснування першого світського постійного дошкільного закладу у Львові, створення комісії дошкільного виховання при вищому органі керівництва національними освітньо-виховними справами - Головній Управі "Рідної Школи" та повітових об'єднаннях педагогів краю, відновлення практики роботи жіночих організацій над створенням сезонних дитячих садків і запровадження курсової підготовки працівників для їх потреб.

Глибокий аналіз і систематизація архівних та довідково-інформаційних матеріалів дали можливість виявити основні чинники, завдяки яким українське дошкілля наприкінці 20-х на початку 30-х р.р. реформувалося у вихідну ланку неофіційної системи шкільництва, основаної на загальнолюдських та національних виховних ідеалах.

П'ятий період /1932-1939/ проходив під знаком різкої протидії прогресивної громадськості краю намаганням адміністративної влади та офіційних органів освіти підпорядкувати українське дошкілля загальнодержавному шовіністичному курсу, відображеному в законодавчих актах реформи освіти в Польщі 1932 р., розпорядженнях урядів Львівського, Станіславського й Тернопільського воєводств, Кураторії Львівського шкільного округу як вищого органу управління всіма типами навчально-виховних інституцій на колишніх землях Східної Галичини, виявлених в архівах і вперше введених у науковий обіг.

У цей період завершився процес формування основних типів українських закладів початкового виховання, що об'єднували постійнодіючі заходки /"дошкілля", "передшкілля"/ і "світлиці" та сезонні дитячі садки й "півоселі". Були окреслені концептуальні основи їх діяльності, утвердилися організаційні форми підготовки національних дошкільних кадрів - "виховниць" /"учительок"/ заходок і "провідниць" /"садівниць"/ дитячих садків. Таким чином сформувалася не-

офіційна система суспільного дошкільного виховання як важлива складова частина західноукраїнського громадсько-педагогічного руху.

У 1936 р. вийшов підручник /"Українське Дошкілля"/, в 1938 р. заснований перший фаховий журнал з проблем виховання дітей у дошкільних закладах /"Українське Дошкілля"/.

Питання національно-громадського виховання, перетворення дошкільних установ у важливі чинники культурного самовиявлення українського народу стали предметом уваги щорічних з'їздів, зборів провідних педагогічних і культурно-освітніх організацій, I світового Конгресу жінок-українок, що проходив за участю С. Русової у Станіславі /1934/, I Українського Педагогічного Конгресу /Львів, 1935/, регіонального з'їзду української молоді /Станіслав, 1935/, Української Педагогічної Виставки, організованої в 1937 р. з нагоди 350-річчя заснування Ставропігійським братством першої української школи у Львові.

Проведене дослідження показало, що розвиток теорії та практики дошкільного виховання у 20-30-х р.р. обумовлювали спільні дії національних громадських об'єднань краю під керівництвом найавторитетнішої педагогічної організації - "Гідної Школи" Українського Педагогічного Товариства, яка силою обставин стала провідником національного шкільництва на західноукраїнських землях, зосередила в своїх руках керівництво всіма типами дошкільних закладів і цим самим забезпечила чітке визначення основних пріоритетів у галузі початкового виховання та навчання маленьких дітей. Вони включали, по-перше, дальше розширення мережі дошкільних інституцій, по-друге, створення теоретико-методичних та організаційних основ їх функціонування і, по-третє, формування системи підготовки кадрів для закладів дошкільного виховання. Динаміка розвитку світських постійних і сезонних дошкіль на українських землях Галичини, окупованих Польщею, характеризувалася показниками, наведеними в таблицях 1,2.

Таблиця 1

Постійні захоронки-передшкілля
Товариств "Рідна Школа" та "Українська Захоронка"

Навчальні роки	1921/1922	1924/1925	1928/1929	1931/1932	1938/1939
Кількість захоронок	6	11	19	17	12
Дітей у них	304	400	700	410	408

Таблиця 2

Сезонні дитячі садки в системі українських
дошкільних закладів

Роки	1924	1932	1933	1934	1937	1938	1939
Кількість дитсадків	5	131	255	313	768	565	605
Дітей у них	405	5240	10580	12055	29885	20793	22094

Значне місце в розділі відводиться аналізу діяльності Товариства "Українська Захоронка", яке й надалі залишалося головним організатором світських дошкільних закладів, що здійснювали систематичну виховну програму, і в 30-х р.р. перетворилося в чисто добродійної устнови у "поважний виховний чинник ... національного життя" краю⁴.

Як свідчать дані архівів, довідково-інформаційна література, праці сучасних зарубіжних авторів, важлива роль у розбудові національного дошкілля, зокрема в заснуванні дитячих садків у селах на час літніх сільськогосподарських робіт, належала наймасовішій жіночій організації регіону - Товариству "Совєзу Українок" і жіночим осередкам "Просвіти".

1) Захоронка - тип українського дошкілля//Шлях виховання й навчання. -1934. -Перша книжка. -С.69.

Зосередження уваги прогресивної галицької громадськості на розвитку мережі та педагогічних основ сезонних дошкільних інституцій було не тільки історичною традицією, започаткованою жіночими об'єднаннями Східної Галичини ще до першої світової війни, але й об'єктивною потребою часу. В умовах відсутності підтримки з боку держави та неспроможності галицького суспільства привести постійні заборонки у відповідність з вимогами дискримінаційного державного законодавства, розвиток світських дошкіль цього типу практично припинився. У 1934 р. українські заборонки-передшколи /світські та релігійних організацій/ становили біля семи відсотків від загальної кількості цілорічних дошкільних закладів краю. У той же час сезонні дитячі інституції, утримання яких обходилося громадськості значно дешевше, не перебували в підпорядкуванні офіційних органів освіти, а тому відкривали краї можливість для формування національної системи виховання. Архівні документи переконують, що попри заборони й утиски з боку адміністративної влади, дитячі садки утвердилися як оберегітіла і душі української дитини, а їх працівники стали активними провідниками національної ідеї в галицькому суспільстві.

Дошкільні заклади всіх типів базувалися на елементах педагогічних систем Ф.Фребеля, М.Монтессорі, О.Декролі, пристосованих до мети й завдань українського дошкільного виховання. Водночас у них сформувалися своєрідні форми роботи, спрямовані на фізичний і розумовий розвиток, формування в дітей елементів національної свідомості, християнської етики, працелюбства, що знайшли відображення в планах роботи заборонок і дитячих садків, конспектах занять вихователів. Великою популярністю в українських містах і селах користувалися масові прилюдні виступи вихованців дошкіль /"фестивали", "імпрези", "пописи"/, які пропагували рідне слово, національне мистецтво, традиції рідного народу.

У розділі приведені результати аналізу педагогічних ідей С.Русової, С.Сіропольки, А.Животки, на яких базувалися діяльність дошкільних закладів, а також доробку в царині виховання найменших українців культурно-освітніх діячів та педагогів Східної Галичини. Імена багатьох з них впродовж десятиліть замовчувалися, не були відомі ні фахівцям, ні,

тим більше, широкому загалу. Визначено основні проблеми, на яких зосереджувалася їх увага в період між двома світовими війнами. Серед них:

- загальні аспекти фізичного, розумового та духовного розвитку дитини, що знайшли свій вияв у публікаціях інформативного характеру представників прогресивного жіноцтва, в першу чергу, В.Вільшанецької-Жуковецької, О.Дучимінської, О.Кисілевської, М.Кузик, М.Фуртак та в працях педагогів-фахівців і культурно-освітніх діячів доби П.Біланька, Ю.Дзєровича, А.Домбровського, М.Галушинського;

- теоретичне осмислення мети і завдань суспільного дошкільного виховання в контексті загальнонаціональних завдань та умов життя народу, розробка організаційно-методичних основ діяльності дошкільних закладів, представлені працями, статтями, промовами й виступами В.Баран, І.Блажкевич, М.Бачинської-Донцової, І.Герасимовича, М.Коваловської, Я.Кузьміва, К.Малицької, М.Рудницької, Р.Савицького, Н.Селевінки, Л.Ясінчука та ін;

- обґрунтування доцільності, можливості та способів використання в практиці роботи українських дошкіль найновіших досягнень європейської педагогічної думки /Я.Мацюк/;

-теоретичне визначення ролі вихователя дошкільного закладу та вимог суспільства до його професійної культури /Л.Ясінчук/;

- гігієнічне виховання та організація харчування дітей у дошкільних інституціях /О.Філяс/.

Розширення організаційних форм та вдосконалення змісту навчання працівників дошкільних закладів у 20-30-х р.р. зумовили, з одного боку, дискримінаційні заходи польського уряду, спрямовані на обмеження підготовки педагогічних кадрів для освітньо-виховних закладів національних меншин шляхом утравляння, а згодом остаточної колонізації держаних учительських семінарій, а з другого, зростання мережі різних типів інституцій дошкільного виховання. У 1921 р. зусиллями українських громадських організацій були проведені єдині курси для 25 майбутніх вихователок; у 1934 р. на одно-тримісячних курсах, організованих у Львові, Станіславі, Тернополі, великих повітових містах, пройшли підготовку 259 кандидаток на дошкільниць. У тому ж році відкрита семінарія

Сестер Василянок, у 1936 р. розпочала роботу 4-річна семінарія Українського Педагогічного Товариства "Рідна Школа", покликані готувати вихователів для захоронок-передшкіль.

У висновках узагальнені основні результати дослідження, показані можливості їх практичного застосування в сучасних умовах, подані відомості про публікацію основних положень дисертації.

Здійснена умовна періодизація розвитку українського дошкільного виховання дала змогу виявити найістотніші тенденції й особливості у його розвитку на кожному з етапів, зокрема:

- висхідний, діалектичний характер генезису ідеї суспільного дошкільного виховання: від несприйняття галицькою громадськістю думки про потребу дошкільних інституцій у період її виголошення до утвердження у 20-30-х р.р. вихідною ланкою неофіційного шкільництва та перетворення у складову частину національного суспільно-педагогічного поступу в регіоні;

- розширення мети, завдань і функцій дошкільних закладів у залежності від можливостей суспільства, рівня світогляду й культури народу, загальнопедагогічних пріоритетів на току чи іншому етапі національно-визвольного руху та характеру освітньої політики держав, до складу яких входила Східна Галичина;

- опозиційний характер українських дошкільних закладів стосовно державного освітньо-виховного курсу, що зумовлювало їх дискримінацію, обмежувало розвиток теорії та практики національного суспільного дошкільного виховання;

- удосконалення змісту та урізноманітнення організаційних форм підготовки працівників постійних і сезонних дошкіль у напрямку поглиблення наукового рівня, розширення національної спрямованості та формування яскраво вираженої політичної позиції дошкільних кадрів.

Найважливішим вислідом діяльності прогресивної галицької громадськості в царині виховання маленьких українців стало створення в краї неофіційної системи суспільного дошкільства, що виступала складовою частиною недержавного національного шкільництва і включала:

1. Різні типи дошкільних закладів, серед яких най-

масовішими, найдоступнішими і такими, що найкраще відповідали національним потребам і народним виховним ідеалам та можливостям суспільства, були сезонні дитячі садки в селах і півоселі в містах.

2. Теоретико-методичні й організаційні засади їх функціонування, що базувалися на пристосованих до умов життя українських дітей та особливостей їх ментальності елементах педагогічних систем Ф.Фребеля, М.Монтессорі, О.Декролі, адо-бутках вітчизняної педагогічної думки, сконцентрованих у працях С.Русової, С.Сірополка, А.Животка, педагогічних ідей і дошкільній виховній практиці галицьких культурно-освітніх діячів і педагогів доби.

3. Національні за змістом форми підготовки дошкільних працівників, які включали короткотермінові курси для випускниць шкіл і учительських семінарій, конференції, наради, засідання секцій вихователів захоронок і провідниць дитячих садків, а також захоронкові семінарії Сестер Василіянок і "Рідної Школи" у Львові.

4. Недержавні органи управління педагогічною діяльністю всіх типів дошкіль - Головну Управу Українського Педагогічного Товариства "Рідна Школа", комісію дошкільного виховання при ній, рідношкільні організації та аналогічні дошкільні комісії в повітах краю.

5. Власні засоби масового інформування про стан, проблеми й перспективи розвитку дошкілля - журнали "Рідна Школа" та "Українське Дошкілля".

Діяльність інституцій дошкільного виховання та підготовка педагогічних працівників для них здійснювалася на таких концептуальних засадах:

- розвиток дитини проходить під впливом трьох факторів: виховання, успадкованих від батьків зачатків і навколишнього середовища;

- основними осередками виховання є родина, церква і громадські установи;

- невідмінними умовами виховання є знання природи дитини, її анатомо-фізіологічних, вікових і психологічних особливостей, національної едучі; підбір відповідних засобів та методів виховання, одиницільність і плановість виховного впливу з боку батьків та вихователів дошкіль;

- єдино доцільною системою виховання є система, наскрізь пройнята національним духом, спрямована на формування національних психології, характеру, способу мислення, моралі, естетики, етики, елементів свідомості; основана на християнській вірі й науці; пов'язана із загальнокультурним поступом українського суспільства і підпорядкована загальній меті - визволенню народу з-під чужоземного гніту;

- виховання дитини базується на таких фундаментальних принципах як природовідповідність, народність, гуманізм, зв'язок з умовами життя, громадською і трудовою діяльністю та культурою свого народу;

- найголовніші засоби виховання - гра, мова, що виступає водночас найвиразнішим проявом національного характеру виховного процесу, рідна природа, праця, звичаї й обряди народу, релігійні виховні традиції, національна символіка, родинно-побутова культура, народне мистецтво.

Результати дослідження дають можливість виробити рекомендації щодо практичної реалізації Концепції дошкільного виховання в Україні. Вони стосуються:

1) створення на основі консолідації зусиль державних і громадських організацій, комерційних економічних структур, родин регіональних самоврядних центрів для відродження та розбудови системи національного дошкільного виховання, переорієнтації сучасних дошкільних закладів на нові пріоритети розвитку суспільства;

2) організації обласних і районних громадських фондів з метою зміцнення матеріальної бази дитячих садків, стимулювання праці дошкільних працівників, підтримки малозабезпечених і багатодітних сімей;

3) відкриття недержавних закладів дошкільного виховання різних типів, які б ґрунтувалися на найновіших досягненнях вітчизняної та світової педагогічної думки, національних виховних традиціях і надбаннях етнопедагогіки;

4) налагодження ділових контактів із світовою Радою українського дошкільця та вивчення практики її роботи;

5) поглибленого вивчення студентами відповідних відділень вищих та учнями середніх спеціальних педагогічних навчальних закладів, практичними працівниками дитячих садків історії становлення і розвитку національного дошкільця та за-

рубіжних систем дошкільного виховання;

6) орієнтації змісту, форм і методів виховної роботи сучасних дошкільних закладів на реалізацію функцій національно-культурного відродження Української держави;

7) перевидання підручників, посібників з проблем виховання дітей дошкільного віку, збірок дитячих пісень, ігор, сценаріїв виховних заходів, що були видані в регіоні до 1939 р.

Здійснене дослідження не претендує на вичерпний розгляд усіх аспектів проблеми. На наш погляд, окремого вивчення заслуговують питання ролі церкви в розбудові дошкільного виховання на західноукраїнських землях; впливу С.Русової на розвиток початкового виховання і навчання в краї; педагогічні погляди та діяльність провідних діячів УПТ "Рідна Школа" та організаторів національної освітньо-виховної справи; зусилля галицької інтелігенції над створенням українського дошкільця на еміграції після другої світової війни та ін.

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях:

1. Галицьке Українське дошкільця: від Наталії Кобринської до Софії Русової // Науково-методичний вісник Івано-Франківського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників. - Івано-Франківськ, 1995. - № 2. - С. 3-8.

2. Підготовка кадрів українських дошкільних закладів: погляд у минуле // Обрії: Науково-методичний часопис Івано-Франківського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників. - Івано-Франківськ, 1995. - С. 9-12.

3. Деякі аспекти становлення і розвитку національного дошкільного виховання на західноукраїнських землях до 1939р. // Народні традиції, звичаї та обряди - основа національного виховання дітей у дошкільних закладах України: Матеріали міжнародної конференції. - Івано-Франківськ, 1993. - С. 98-102.

4. Традиції народної педагогіки в поетичній спадщині Марії Підгірянки: відомі й невідомі сторінки // Твори для дітей і про дітей у вітчизняній і зарубіжній літературі: Тези і матеріали доповідей міжвузівської науково-методичної конференції. - Одеса, 1991. - С. 113-114.

5. Демократизація управління дошкільними закладами як невідмінна умова формування вихователя нового типу//Учитель національної школи:Теми доповідей науково-практичної конференції. -Тернопіль, 1991. -С.60-61.

Нагачевская З.И.

Становление и развитие украинского общественного дошкольного воспитания в Восточной Галичине /1869-1939 г.г./.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики. Киевский университет имени Тараса Шевченко, 1995.

Защищается рукопись, которая содержит исследование проблемы возникновения и развития дошкольных учреждений в Восточной Галичине, теоретико-методические основы их функционирования, особенности подготовки дошкольных работников. Установлено, что несмотря на сложные социально-экономические, политические и культурные условия, в результате целеустремленных усилий национальных общественных организаций, прогрессивных деятелей в конце 30-х г.г. в Восточной Галичине была создана неофициальная система дошкольного воспитания, обеспечивающая физическое, умственное и духовное развитие около 30 тысяч украинских детей. Положительные аспекты дошкольного воспитания прошлого могут быть использованы для реализации концептуальных положений национального дошкольного воспитания в Украине на современном этапе.

Нагачевская З.И.

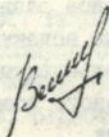
Formation and development of the Ukrainian public pre-school education in Eastern Galichina(1869-1939).

Master's Dissertation:Speciality 13.00.01-Theory and History of Pedagogics. Kiev University of Taras Shevchenko, 1995.

This Dissertation contains the results of study of formation and development of pre-school institutions in Eastern Galichina, theoretico-methodical foundations and functioning, peculiarities of training of pre-school educators. In spite of the complicated social and economic,

political and cultural conditions in the result of purposeful efforts of the national public organizations and progressive public men by the end of the thirties in Eastern Galicia a unofficial system of pre-school education was founded. This system ensured physical, mental and spiritual development of 30 thousand of the Ukrainian children. Positive aspects of pre-school education of the past can be used for the realisation of conceptual propositions of national pre-school education in Ukraine nowadays.

Ключові слова: витоки становлення, загальнонаціональний поступ, періодизація розвитку, культурно-освітні й педагогічні товариства, постійнодіючі заборонки, світлиці, сезонні дитячі садки, півоселі, мета, завдання, принципи, національний дух дошкільця, народні виховні ідеали.

Зам. 197 тир. 100

Підписано до друку 22.05.95р., формат паперу 60x84 ¹/₁₆, об'єм - 10 д. арк.

Відділ оперативної поліграфії ОУС, м. Ізясль - Франківськ, вул. Пенілонків, 6.

19070

AB 32.400